
МОВА В ДІАЛОЗІ КУЛЬТУР

Отримано: 5 лютого 2024 р.

Прорецензовано: 20 лютого 2024 р.

Прийнято до друку: 23 лютого 2024 р.

e-mail: p.levchuk@ispan.edu.pl

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7865-6833>

Web of Science Researcher ID: AAP-2551-2020

Scopus Author ID: 57214218614

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-21(89)-127-130

Левчук П. Г. «Українські вівторки» як інструмент наукової дипломатії з підтримки українських студій в Польщі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 21(89). С. 127–130.

УДК: 811.161.2:[061:001(438)]

Левчук Павло Григорович,
доктор гуманітарних наук в дисципліні мовознавство,
Інститут славістики Польської академії наук

«УКРАЇНСЬКІ ВІВТОРКИ» ЯК ІНСТРУМЕНТ НАУКОВОЇ ДИПЛОМАТІЇ З ПІДТРИМКИ УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ В ПОЛЬЩІ

Стаття присвячена питанню наукової дипломатії, котру науковці розглядають у трьох вимірах: наука в дипломатії, дипломатія для науки, наука для дипломатії. Це питання стало особливо актуальним від моменту агресії росії в 2022 році. Автор проаналізував європейські документи, які передбачають роль наукової дипломатії як інструмента м'якої сили та механізму взаємовідносин між країнами. У практичній частині представлено такий механізм на прикладі створеного в Інституті славістики Польської академії наук семінару «Українські вівторки», де автор показав пропозицію дієвого інструменту з питань промоції Українських студій у Польщі. Під час щомісячних зустрічей науковці з України, Польщі, Австрії, Німеччини та інших країн обговорюють актуальні проблеми сучасного мовознавства, літературознавства, проблеми лінгвоциду української мови на окупованих територіях та питання мілітарних та немілітарних аспектів агресії росії в Україні. У дискусії брали участь відомі мовознавці з різних країн, українські дипломати та студенти. Важливим прикладом підтримки науки для дипломатії, де науковий сегмент є найважливішим, є присутність українських дипломатів, особливо тих, котрі працюють поза межами Польщі, що демонструє міжнародний характер зустрічей. У підсумку представлено зміну вектору погляду на україністику не як на маргінальний напрямок досліджень, котрий багато років був замовчуваний, а як на один з головних напрямків серед дослідників ІС ПАН та запропонована перспектива розвитку наукової дипломатії з промоції українських студій в інших країнах світу.

Ключові слова: наукова дипломатія, українські вівторки, українські студії в Польщі, українські студії у світі.

Paweł Levchuk,
PhD, Institute of Slavic Studies,
Polish Academy of Sciences

“UKRAINIAN TUESDAYS” AS A TOOL OF ACADEMIC DIPLOMACY TO SUPPORT UKRAINIAN STUDIES IN POLAND

The article is devoted to the issue of science diplomacy, which scholars consider in three dimensions: science in diplomacy, diplomacy for science, and science for diplomacy. This issue has become particularly relevant since Russia's aggression in 2022. The author analysed European documents that envisage the role of science diplomacy as an instrument of soft power and a mechanism for relations between countries. The practical part presents such a mechanism on the example of the seminar “Ukrainian Tuesdays” created at the Institute of Slavic Studies of the Polish Academy of Sciences, where the author showed the proposal of an effective tool for promoting Ukrainian studies in Poland. During the monthly meetings, scholars from Ukraine, Poland, Austria, Germany and other countries discuss topical issues of modern linguistics, literary studies, the problem of linguistic genocide of the Ukrainian language in the occupied territories, and the military and non-military aspects of Russia's aggression in Ukraine. The discussion was attended by well-known linguists from different countries, Ukrainian diplomats and students. An important example of the support of science for diplomacy, where the scientific segment is the most important, is the presence of Ukrainian diplomats, especially those working outside Poland, which demonstrates the international nature of the meetings. In conclusion the article presents a change in the vector of view of Ukrainian studies not as a marginal area of the research, which has been silenced for many years, but as one of the main areas among the researchers of the IS PAS and offers a perspective on the development of scientific diplomacy to promote Ukrainian studies in other countries.

Keywords: academic diplomacy, Ukrainian Tuesdays, Ukrainian studies in Poland, Ukrainian studies in the world.

У час глобальних викликів та криз наукова дипломатія стала ключовою, але поки що недооціненою концепцією формування державної політики. Наукова дипломатія, яка визначається як перетин науки, технологій і міжнародних відносин, використовує наукову співпрацю та досвід для розвитку дипломатичних відносин і вирішення спільних глобальних проблем (Fikkers & Horvat, 2014).

У цій статті звернена увага на вирішальне для України значення наукової дипломатії, зважаючи на ті геополітичні труднощі, яким Україна зараз протистойть. На тлі повномасштабного вторгнення, що викликало глобальну кризу, українська наукова дипломатія зараз має всі шанси мобілізувати науковий потенціал як потужний інструмент у зовнішньополітичному арсеналі.

На динамічному ландшафті міжнародних відносин термін «наукова дипломатія» з'явився у 2012 році, з документа Європейської Комісії «Посилення та зосередження міжнародного співробітництва ЄС у сфері досліджень та інновацій: стратегічний підхід». У цьому документі було окреслено концепцію наукової дипломатії, яка передбачала її роль як інструмента м'якої сили та механізму зміцнення відносин із ключовими країнами та регіонами.

Сучасна наука має певні труднощі з дефініцією цього терміна. Згідно з різними поглядами вчених він охоплює три ви- міри – science in diplomacy, diplomacy for science, science for diplomacy (Українсько-Американська асоціація працівників вищої освіти, 2021). Погляньмо на них детальніше.

1. Наука в дипломатії – науковці залучаються до дипломатичних переговорів. Це, наприклад, участь науковців в сертифікації української мови в ЄС за допомогою створення стандартів державної мови, мовних законів та можливість оцінки рівня знань мови за єдиною шкалою у всій Європі.

2. Дипломатія для науки – дипломати допомагають встановлювати потрібні контакти, розвивати наукову співпрацю, проводити дво- та багатосторонні наукові заходи, сприяють розвитку міжнародних наукових проєктів. Часто дипломатичну підтримку отримують ті напрями співпраці, що пов'язані із національними інтересами країни (Атаманенко & Мартинюк, 2022: 91).

3. Наука для дипломатії – наука допомагає встановлювати/відновлювати/посилити міждержавні відносини шляхом укладання спільних договорів наукової співпраці, проведення заходів і т.д. (Атаманенко & Мартинюк, 2022: 91).

Попри всю неоднозначність і багатовимірність дефінування, змістовно концепція наукової дипломатії втілює віру в те, що спільне прагнення до наукових знань може слугувати потужним каталізатором для побудови дипломатичних мостів. Мета статті полягає в окресленні одного з інструментів наукової дипломатії, який має збудувати один із мостів тривалого наукового партнерства між Польщею та Україною. Описаний нижче інструмент наукової дипломатії, належить до допоміжних, згідно з Люком Ван Лангенхов (European Commission), але, на нашу думку, він є дуже ефективною практикою. Мова йде про створення науково-консультаційної платформи для обговорення української проблематики при Інституті славистики Польської академії наук – «Українські вівторки». Поряд із допоміжними інструментами наукової дипломатії виділяють, відповідно, ще операційні, що, в свою чергу, мають задавати рамку двосторонніх та багатосторонніх партнерств у вигляді угод, договорів, проєктів тощо; та стратегічні інструменти наукової дипломатії – державна комунікація та бачення політичних цілей наукової дипломатії. Зважаючи на те, що наукова дипломатія відносно нове явище, не лише для української дійсності, регулярне використання допоміжних інструментів наукової дипломатії матиме потужну силу для просування українських інтересів на європейській арені.

На сьогодні проблематика промоції українських студій у світі не належить до сфери постійного зацікавлення та системної роботи Міністерства закордонних справ України, принаймні на прикладі Польщі, де існує велика кількість наукових осередків, які займаються українською тематикою.

Повномасштабна агресія проти України дещо змінила ситуацію: про Україну, її мову та культуру дізнався весь світ. Серед інших питань, котрі повстали, з'явилась і наукова дипломатія, котра виражається хоча б у стратегічних сесіях «Українські студії в славистиці: візуалізація». Під час третьої стратегічної сесії, 28 вересня 2023 року, Посол із особливих доручень Департаменту публічної інформації та комунікації Міністерства закордонних справ України – Володимир Яценківський представив загальну програму підтримки україністичних студій у світі. Цей крок Міністерства закордонних справ України можна розцінити як один із перших проявів української наукової дипломатії у царині україністики.

Отже, головні ролі відіграють науковці та дипломати, які спільно повинні працювати для розвитку держави. Прикладом науки для дипломатії є семінар «Українські вівторки», котрий було започатковано від жовтня 2023 року.

Про українців та українську мову в Польщі говорили вже давно і в двох різних контекстах. Перший – це присутність української мови в польському публічному просторі ще до лютого 2022 року (Pawłowski, 2019a, Pawłowski, 2019b, Levchuk 2021, Levchuk 2023). Другим напрямком були дослідження українсько-російсько-польської тримовності українців, які приїхали до Польщі (Levchuk, 2019, Levchuk, 2020).

Від початку повномасштабної військової агресії росії Інститут славистики Польської академії наук (далі ІС ПАН) бере активну участь у підтримці українських науковців, котрі у результаті збройної агресії (тимчасово) переїхали до Польщі. Завдяки спільним польсько-американським проєктам Інститут прийняв велику кількість науковців. Окрім такої активності, ІС ПАН прийняв рішення розпочати безкоштовні курси польської мови для українців та української мови для поляків. Моїм обов'язком було стати засновником та першим координатором цих курсів.

Однак зважаючи на потребу говорити про Україну, мову та літературу, від жовтня 2023 року був створений семінар під назвою «Українські вівторки». Раніше в ІС ПАН вже були «Славістичні середи», однак про українське питання варто говорити окремо від всієї славистики з двох причин: а) термін славистика має також російський компонент, котрий в багатьох країнах світу домінує і б) в Польщі надто мало говорилось про саме україністику як окрему дисципліну, що заслуговує на увагу і визнання серед інших славістичних здобутків.

До перших трьох виступів були запрошені науковці, відомі у світовій україністиці та які мають високий авторитет серед світової спільноти.

Перший семінар своєю лекцією розпочала професор Орися Демська, перша Голова Національної комісії зі стандартів державної мови. Годі й шукати в українському публічному дискурсі більш відомої мовознавиці. Тема – «Інша історія української мови або подорож з Бад-Емса до Страсбурга», що є частиною монографії, котра була згодом опублікована (Демська, 2024). У дискусії брали участь професор Владислав Мьодунка², професор Анна Зієлінська та професор Леся

² В описі семінарів представлено виключно тих науковців, котрі брали участь у дискусії. Насправді кількість науковців з різних країн була значно більша.

Демська-Будзуляк, що показує польсько-український професорський склад дискусантів над темою. Тоді ж була рекордна кількість слухачів у віртуальній аудиторії 85 осіб, що нечасто трапляється на таких заходах. Опублікований запис семінару на сторінці ІС ПАН в мережі Facebook висвітлили понад 320 разів.

Другий семінар був присвячений українським граматам кінця XIX століття, а реферат виголосив професор Міхаель Мозер з Інституту славистики Віденського університету. Тема реферату – «Військо та флот української мови у другій половині XIX століття, значення граматик». У цьому виступі автор продемонстрував розвиток кодифікації вибраних мовних норм у малодосліджених галицьких граматах другої половини XIX ст. (див. Мозер, 2022; інші розвідки у друці). Присутність Професора з Відня ще більше розширила коло країн-дискусантів на представників Австрії. Традиційно українська та польська наукова спільноти представляли професор Адам Фаловський, професор Михайло Вінтонів та доцент Людмила Дика. У віртуальній аудиторії було близько 60 учасників, а запис висвітлено рекордну кількість – понад 840 разів.

У грудні 2023 року один із «Українських вівторків» був присвячений розвитку українського літературознавства, про що доповідала професор Леся Демська-Будзуляк з Інституту літературознавства ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Тема доповіді – Українське літературознавство незалежної України: люди, напрямки, течії (Демська-Будзуляк, 2019). Серед дискусантів був професор Ростислав Радишевський та професор Оріся Демська. Участь у семінарі брало близько 30 учасників, а запис висвітлили понад 280 разів.

19 грудня 2023 року в ефірі Польського радіо для України було обговорено започаткування практики наукової дипломатії у вигляді постійного семінару, його референтів та учасників, що дозволило широкій аудиторії дізнатися про цей проєкт. Вихід поза рамки зустрічей для академічної спільноти до звичайних громадян двох держав є активним кроком промоції України в польському суспільстві.

У січні 2024 року семінар був присвячений проблемі знищення української мови на тимчасово окупованих територіях. Реферат виголосила кандидат філологічних наук Людмила Підкуймуха з Гіссенського університету імені Юстуса Лібіха. У такий спосіб до дискусії приєдналися представники німецької славистики. Тема доповіді – «Війна за мову та ідентичність: як росія здійснює лінгвоцид на окупованих територіях України». Зустріч розпочав Уповноважений з захисту державної мови Тарас Кремень, окресливши державний погляд на цю складну проблематику. Участь у дискусії взяли професор Рішард Гжесік, професор Олексій Сухомлинов, професор Наталія Ясакова та інші. Загальна кількість учасників була близько 50 осіб, а запис переглянули понад 350 разів.

Лютневий семінар тематикою дещо відійшов від мовознавчої та літературознавчої, однак є досить важливим з уваги на політичну ситуацію. Референтом був професор Валентин Балюк, директор Центру Східної Європи Університету Марії Кюрі-Склодовської в Любліні. Його реферат висвітлював «Мілітарні та немілітарні аспекти російської агресії в Україні в 2022-2023 роках». У дискусії взяли участь професор Оріся Демська, професор Леся Демська-Будзуляк та студенти люблінських університетів, котрі мають українське громадянство. У віртуальній аудиторії було 70 слухачів.

Окремо варто звернути увагу на участь представників дипломатичного корпусу України в цьому заході. Вітальне слово на грудневому семінарі виголосив Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Хорватія пан Василь Кирилич, на відкритті семінару у жовтні був присутній Радник Посольства України в Варшаві пан Віталій Білий. У лютневому семінарі брала участь Керівниця комунікаційного центру Генерального консульства України (далі ГКУ) в Любліні пані Зоряна Вавринчук. Двічі була присутня та брала активну участь в обговоренні Віцеконсул ГКУ в Кракові пані Ірина Яремчук. Участь дипломатів у цьому заході була прикладом діалогу з науковою спільнотою та показувала важливість таких зустрічей.

Варто подивитися на це явище ще з іншої сторони – змін в ІС ПАН. Традиційно домінуючими течіями є три – русистика, болгаристика та дослідження функціонування польської мови в світі. В Інституті немає мовознавців, котрі займаються виключно дослідженням української мови. В окремі періоди були досить відомі літературознавці – професор Оля Гнатюк та професор Катажина Котинська, однак обидві вже не є працівницями ІС ПАН. В рамках грантів були прийняті працівники з України, однак на окреслений термін, або на ненаукові посади. Поява такого семінару привернула увагу багатьох студентів, науковців та пересічних громадян обох держав до україністичної тематики, що тільки збільшило зацікавлення Україною, її мовою, літературою та культурою.

У своєму виступі пан Посол Василь Кирилич називає дипломатами України організаторів та референтів «Українських вівторків», адже висвітлення актуальних проблем допомагає нагадувати польському суспільству про війну в Україні. Початок дискусії поза ІС ПАН та навіть поза межами Польщі є важливим кроком науки для дипломатії.

У 2017 році згаданий вище бельгійський експерт Люк Ван Лангенхов, дійшов висновку, що зусилля наукової дипломатії в Європі залишаються значною мірою нескоординованими. На нашу думку, Україні варто серйозно взятися за розбудову цього напрямку державної політики, йдучи від конкретних і успішних ініціатив таких, як «Українські вівторки», до стратегічного плану дій для підтримки української науки в світі.

Література:

1. Атаманенко А. & Мартинюк Н. Наукова дипломатія у глобалізованому світі: концептуалізація явища. *Acta de Historia & Politica Saeculum XXI*, 2022, с. 88-97. DOI: 10.26693/ahpsxxi2022.04.088
2. Демська О. Українська мова. Подорож з Бад-Емса до Страсбурга. Харків: Vivat, 2024. 301 с.
3. Демська-Будзуляк Л. Українське літературознавство, від ідеї до контексту: неокласичний дискурс. Київ: Смолоскип, 2019. 600 с.
4. Українсько-Американська асоціація працівників вищої освіти. 2021. Освітня і наукова дипломатія у глобальному вимірі. URL: <http://www.uaace.org/wp-content/uploads/2021/04/Diplomatia.pdf>
5. Davis, L.S. and Patman, R.G. *Science Diplomacy: New Day or False Dawn?*. New Jersey: World Scientific. 2015.
6. European Commission, Directorate-General for Research and Innovation, Langenhove, L. *Tools for an EU science diplomacy*, Publications Office, 2017. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2777/911223>
7. Fikkers, D.J. and Horvat, M. Basic principles for effective International Science, Technology and Innovation Agreements. Brussels: European Commission, RTD Unit C2. 2014.
8. Levchuk, P. Ukrainian, Polish and Russian trilingualism among Ukrainians of non-Polish origin living in Poland. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 2019 (19), Article 1988. <https://doi.org/10.11649/cs.1988>

9. Levchuk, P. Trójjęzyczność ukraińsko-rosyjsko-polska Ukraińców niepolskiego pochodzenia. Księgarnia Akademicka. 2020. <https://doi.org/10.12797/9788381382854>
10. Levchuk, P. Ukrainian language in Polish public space. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 2021(21), Article 2476. <https://doi.org/10.11649/cs.2476>
11. Levchuk, P. (2023). The Ukrainian language in Polish public space after the Russian aggression against Ukraine in 2022. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 2023(23), Article 3053. <https://doi.org/10.11649/cs.3053>
12. Moser, M. Galizische Wege zur ukrainischen Standardsprache: die Grammatiken von Mychajlo Osadca (1862/1864) und Pylyp Djačan (1865). *Slavia*, 2022. v. 91(4), p. 385–422.
13. Pawłowski, A. (2019a). The linguistic landscape of modern Poland. In T. Schoonheim & J. Van Hoorde (Eds.). *Language variation: A factor of increasing complexity and a challenge for language policy within Europe: Contributions to the EFNIL Conference 2018 in Amsterdam* (pp. 159–183). Research Institute for Linguistics, Hungarian Academy of Sciences.
14. Pawłowski, A. (2019b). Pejzaż językowy Polski współczesnej: Powrót do przyszłości? *Poradnik Językowy*, 2019(10), 19–34. <https://doi.org/10.33896/porj.2019.10.2>

References:

1. Atamanenko A. & Martynyuk N. (2022). Naukova dyplomatiya u hlobalizovanomu sviti: kontseptualizatsiya yavlyshcha. [Science diplomacy in a globalised world: conceptualising the phenomenon]. *Acta de Historia & Politica Saeculum XXI*, c. 88-97. DOI: 10.26693/ahpsxxi2022.04.088
2. Dems'ka O. (2024). Ukrayins'ka mova. Podorozh z Bad-Emsa do Strasburha. [Ukrainian language. Travelling from Bad Ems to Strasbourg]. Kharkiv: Vivat. 301 c.
3. Dems'ka-Budzulyak L. (2019). Ukrayins'ke literaturoznavstvo, vid ideyi do kontekstu: neoklasychnyy dyskurs [Ukrainian literary studies, from idea to context: neoclassical discourse]. Kyiv: Smoloskyp. 600 c.
4. Ukrayins'ko-Amerykans'ka asotsiatsiya pratsivnykiv vyshchoyi osvity. (2021). Osvitnya i naukova dyplomatiya u hlobal'nomu vymiri. [Ukrainian-American Association of Higher Education Professionals. Educational and scientific diplomacy in the global dimension]. URL: <http://www.uaace.org/wp-content/uploads/2021/04/Diplomatia.pdf>
5. Davis, L.S. and Patman, R.G. (2015). *Science Diplomacy: New Day or False Dawn?* New Jersey: World Scientific.
6. European Commission, Directorate-General for Research and Innovation, Langenhove, L.(2017). *Tools for an EU science diplomacy*, Publications Office. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2777/911223>
7. Fikkers, D.J. and Horvat, M. (2014). Basic principles for effective International Science, Technology and Innovation Agreements. Brussels: European Commission, RTD Unit C2.
8. Levchuk, P. (2019). Ukrainian, Polish and Russian trilingualism among Ukrainians of non-Polish origin living in Poland. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 2019(19), Article 1988. <https://doi.org/10.11649/cs.1988>
9. Levchuk, P. (2020). Trójjęzyczność ukraińsko-rosyjsko-polska Ukraińców niepolskiego pochodzenia. Księgarnia Akademicka. [Ukrainian-Russian-Polish trilingualism of Ukrainians of non-Polish origin. Academic Bookstore] <https://doi.org/10.12797/9788381382854>
10. Levchuk, P. (2021). Ukrainian language in Polish public space. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 2021(21), Article 2476. <https://doi.org/10.11649/cs.2476>
11. Levchuk, P. (2023). The Ukrainian language in Polish public space after the Russian aggression against Ukraine in 2022. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 2023(23), Article 3053. <https://doi.org/10.11649/cs.3053>
12. Moser, M. (2022). Galizische Wege zur ukrainischen Standardsprache: die Grammatiken von Mychajlo Osadca (1862/1864) und Pylyp Djačan (1865). [Galician paths to the standard Ukrainian language: the grammars of Mykhailo Osadtsa (1862/1864) and Pylyp Djačan (1865)] *Slavia*, v. 91(4), p. 385–422.
13. Pawłowski, A. (2019a). The linguistic landscape of modern Poland. In T. Schoonheim & J. Van Hoorde (Eds.). *Language variation: A factor of increasing complexity and a challenge for language policy within Europe: Contributions to the EFNIL Conference 2018 in Amsterdam* (pp. 159–183). Research Institute for Linguistics, Hungarian Academy of Sciences.
14. Pawłowski, A. (2019b). Pejzaż językowy Polski współczesnej: Powrót do przyszłości? *Poradnik Językowy*. [The linguistic landscape of contemporary Poland: Back to the future? *Language Guide*] 2019(10), 19–34. <https://doi.org/10.33896/porj.2019.10.2>